

הרב שלמה בינעטה

דומ"ץ בק"ק מחזיקי הדת דחסידי בעלזא
קרית בעלזא ירושלים

לקבוע מעשיו על פי גורל או סימן, ולקבוע מאורעות לימים מסוגלים

שאלה: אברך אחד העומד לפני נישואי בנו, התעורר לנסוע לחוץ לארץ למקומות הקדושים לשפוך שיחו על ציוני הקדושים אשר בארץ המה, אמנם היות והנסיעה עולה הרבה כסף, וכסף מנלן, ומאיך גיסא חשקה נפשו להתפלל על קברות אבותיו ורבותיו בחוץ לארץ, והיה בבחינת אין ולא ורפיא בידיה, ועל כן גמר אומר להחליט החלטתו על פי סימן שקבע לעצמו, דהיינו שינסה להתקשר למשרד הנסיעות, והחליט בעצמו, שבאם יגביהו הטלפון תיכף אחר צלצול אחד, יהיה לו בזה סימן מן השמים שעליו לנסוע, ובאם לא יגביהו הטלפון תיכף, לא ינסה שוב את מזלו לנסוע, ויהיה זה סימן שלא יסע.

כאשר סיפר לי את הדברים, אמרתי לו שלענ"ד יש בזה שאלה של איסור דאורייתא של לא תנחשו ולא תעוננו.

והוא עומד ומשתהה, וטענתו בפיו שזהו אצלו מעשים שבכל יום שמכריע ספיקותיו על ידי סימנים שונים או הגרלות וכדומה, והאם אכן שייך בזה איסור.

ואמרתי אשכים ואשנה פרק זה ללבן הילכתא דא, האם מותר לערוך הגרלות או לתלות ההחלטה באיזה סימן וכדומה כדי להכריע ספיקות, וכמו כן יש להסתפק האם מותר לקבוע התחלת העסק וכדומה ביום מסויים כיון שזה יום שלישי שנכפל בו כי טוב וכדו', שזה ג"כ כעין שאלה הנ"ל שמחליט לעשות הדבר דוקא ביום הזה מפני שזהו יום עם סימן טוב וכדומה.

נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם, ויישוב הא דאמוראים סמכו על ניחושים שונים

הנה מצינו בתורה הקדושה שני לאוין, לא תנחשו ולא תעוננו, ועוד מצאנו איסור לאו שלא ללכת בדרכי האמורי, שנאמר ובחוקותיהם לא תלכו. ובנוסף מצאנו מצות עשה של תמים תהיה עם ה' אלקיך.

בלאו דלא תנחשו פי' הרמב"ם (ע"ז פ"א ה"ד): אין מנחשין כעבו"ם שנאמר לא תנחשו. כיצד הוא הנחש כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפציי נעשים, הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום שאם אצא יפגעני אדם רמאי, וכן אלו ששומעים צפצוף העוף ואומרים יהיה כך ולא יהיה כך, טוב לעשות דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני, וכן אלו שאומרים שחוט תרנגול זה שקרא ערבית, שחוט תרנגולת זו שקראה כמו תרנגול, וכן המשים סימנים לעצמו אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה כאליעזר עבד אברהם וכן כל כיוצא בדברים האלו הכל אסור, וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה. וכן פסק השו"ע ביו"ד סי' קעט ס"ג.

והנה בגמ' חולין (צה, ב) איתא בשם רב, כל נחש אינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן

שאלו אינו נחש. וביאורו, שאליעזר עבד אברהם כשחפש אשה ליצחק אמר: והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וכו', וכן ביונתן בן שאול, כשהלך להלחם במצב פלשתיים סמך על ניחוש, שאמר לנערו: אם כה יאמרו אלינו דומו עד הגיענו אליכם ועמדנו וכו' ואם כה יאמרו עלו עלינו ועלינו וכו' וזה לנו האות.

ואינו מבואר בגמ' מה הכוונה שכל נחש שאינו באופן זה אינו נחש. והדוגמא בגמ' הוא לענין עובדא דרב, שקודם שהגיע למחוזו חפצו ניחש שאם הספינה באה לקראתו ודאי שיהיה יום של שמחה.

אם שייך איסור ניחוש במה שלא מצינו חוק אצל הגויים

והנה בפשטות לאו דלא תנחשו לא שייך ללאו דובחקותיהם לא תלכו, דעצם הניחוש אסור מן התורה, ולפי זה לאו דלא תנחשו אינו דוקא במה שנהגו הגויים אלא בכל נחש שהאדם עושה לעצמו, וכ"כ הרמב"ם הנ"ל: **המשים לעצמו סימנים אם יארע לו כך וכך הרי זה אסור משום ניחוש.** וכן מוכח להדיא מדברי הראשונים בסוגיא זו, שהבינו דניחוש שעשו אליעזר עבד אברהם ויהונתן בן דוד היתה ניחוש על דרך שאסור בעלמא, ועל כן הקשו איך הי' מותר לאליעזר וליונתן לנחש, עי' מה שנביא דבריהם להלן בעז"ה, ואם כל הלאו של ניחוש הוא במה שנהגו הגויים, אם כן לא קשה מידי, דהרי הנחש שלהם לא היה שייך להגויים, אלא ודאי כל ניחוש אסור, ואף במה שלא נהגו אצל הגויים. והא דמבואר בכמה מקומות דהניחוש אסור מפני דרכי אמורי וכדומה, היינו משום דדרכי האמורי הוא לסמוך על הניחוש, ועל כן נאסר כל ניחוש, אבל אין הכוונה דרך ניחוש שנהגו האמוריים הוא בכלל ניחוש.

אמנם מצינו לאחד מגדולי הראשונים, אשר לדעתו נראה דאכן הניחוש אינו אסור אלא באופן שנהגו כן הגויים, והוא דעת הראב"ד (ע"ז יא, ד) שהשיג על דברי הרמב"ם הנ"ל בחריפות, וז"ל: **אמר אברהם, זה שבוש גדול שהרי דבר זה מותר ומותר הוא, ואולי הטעהו הלשון שראה כל נחש שאינו כאליעזר ויונתן אינו נחש, והוא סבר שלענין איסור נאמר, ולא היא אלא ה"ק אינו ראוי לסמוך, ואיך חשב על צדיקים כמותם עבירה זו, ואי הוו אינהו הוו מפקי פולסי דנורא לאפיה. ע"כ.**

והראב"ד פירש דברי הגמ' דלעיל דלא לענין איסור קאמר, אלא כל שאינו ניחוש כזה אינו נחשב לניחוש ואינו ראוי לעשותו כלל, אבל לענין איסור אין הדבר אסור, ולא פירש למה אין בזה משום לא תנחשו, ועל כרחק, דכל שאינו עושה בזה חוקות הגוי וכדומה אין בזה איסור ניחוש.

שוב מצאתי שהרד"ק (שמואל א יד, ו) אכן הסביר החילוק בין ניחוש לסימן, דניחוש הוא מה שקבעו בעלי הדיעות הרעות להיות לחוק, וזה אסרה תורה כיון שהוא מדרכי האמוריים, שאין להם אמונה וחושבים שהדבר עצמו הוא עושה הרעה והטובה, אבל מי שרוצה לעשות משהו, ועושה לעצמו סימן או אות לדעת את זהו חפץ ה' או לא, אין בזה איסור כלל, ותיירץ בזה הא דיונתן בן שאול, ורב ושמואל ורב יוחנן דלהלן, מפני שעשו לראות הדרך אשר יורה להם ה' את הדרך שיבחרו בה, ובזה אין איסור.

אמנם מדברי התוס' ושאר הראשונים שהקשו על אליעזר ויונתן מבואר דלא סברו כן, דא"כ לא קשה מידי, שהרי באליעזר כתוב בקרא להדיא שעשה כן לדעת ההצליח ה' דרכו

אם לא, ואם כן אין כאן נחוש כלל, ולדעתם אף כאשר עושה כדי לדעת ההצליח ד' דרכו יש בזה איסור ניחוש.

היתר א': כשאינו סומך לגמרי על הנחש

א. ועיי"ש בתוס' (ד"ה כאליעזר) שהקשו איך יתכן שאליעזר [למ"ד בן נח אסור] ויונתן עברו על לאו זה, ותיירצו שאכן לא היו סומכים על הניחוש, ואליעזר לא נתן הצמידים עד שהגידה לו בת מי היא, וכן יונתן לא אמר כן אלא לזרז את הנער, אבל בלאו הכי היה ג"כ עולה.

ומבואר מדבריהם, שגדר הדבר הוא, שאם ההחלטה שלו הוא על פי הנחש שקבע לעצמו הרי זה אסור, אבל אם אומר הנחש סתם כדי לזרז וכדומה, או להצטרף לצד נוסף וכדומה, אבל אינו סומך על זה לחוד, אין כאן משום ניחוש.

וכן מבואר בחת"ס (חולין עז,ב) בהא דאין קוברין אותו בפרשת דרכים, ופירש"י דהוה ניחוש ועובר משום לא תעשה כמעשיהם, על זה כתב החת"ס: וצ"ל הא דלא עבר על לא תנחשו משום דקיי"ל כל ניחוש שאינו סומך עליו כאליעזר עבד אברהם וכיהונתן בן שאול אינו ניחוש כמבואר לקמן צ"ה ע"ב, והבא נהי דהאמורים סומכים על הבליהם, מ"מ ישראל אינו עושה אותו אלא על דרך 'אם לא יועיל לא יזיק' ואינו סומך עליו, ולא עבר על לא תנחשו אך משום לא תעשו כמעשיהם, כנלע"ד. ע"כ.

והר"ן (חולין שם ד"ה והאמר) ג"כ מפרש כן, דתלוי אם סומך על זה או לא, ותיירץ בזה הא דאמרינן בית אשה ותינוק אע"פ שאין נחש יש סימן, וכתב רש"י ז"ל אע"פ שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הנחש יש סימן שאם אינו מצליח אחרי כן אין לו לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח, דההיתר הוא מפני שאינו סומך על זה לגמרי. וכמו כן תירץ בזה הא דרב ושמואל תלו מעשיהם בספינה ובפסוק וכדומה, שהסימנים היו רק סניף לדבר, ולא סמכו על זה לגמרי.

וצ"ע קצת מהגמ' בסנהדרין (קד,ב): מכאן לקובלנא מן התורה, ופירוש רש"י כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי, כי קשה הוא לשמוע, שפעמים חוזרת עליו, והמקפיד על כך אין בו משום ניחוש. ומשמע דלולא הלימוד לקובלנא מן התורה, ה' הדבר אסור משום ניחוש, ולכא' הרי שם אינו סומך על זה לגמרי, רק שמברכו, ויל"ע.

היתר ב': כשיש להניחוש שהוא מעם לשבח

ב. אמנם לענין הקשיא איך עברו על זה אליעזר ויהונתן כתב הר"ן שם תירוצו אחר, וז"ל: שהנחש שאסרה תורה הוא התולה את דבריו בסימן שאין הסברה נותנת שיהא בהם גורם תועלת לדבר או נזק כגון פתו נפל מידו, אבל הלוקח סימנים בדבר שהסברה נודעת שהן מורין תועלת הדבר או נזק, אין זה נחש, שכל עסקי העולם כך הם שהרי האומר שאם ירדו גשמים לא אצא לדרך ואם לאו אצא לדרך אין זה נחש אלא מנהגו של עולם.

ואליעזר עבד אברהם ויונתן בן שאול וכיוצא מזה תלו מעשיהם, שאליעזר יודע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אבינו אלא הוגנת לו, ולפיכך לקח סימן לעצמו שאם תהא כל כך נאה במעשי' ושלמה במדותיה עד שכשיאמר לה הגמיאני מעט מים תשיבנו ברוח נדיבה שתה וגם

גמליך אשקה אותה היא שהזמינו מן השמים ליצחק, וכן יונתן בן שאול שבקש להכות במחנה פלשתים הוא ונושא כליו בלבד, לקח זה סימן לעצמו שאם יאמרו עליו אלינו יהא נראה שהם יראים ממארב ובכיוצא בזה בטח יונתן בגבורתו שהוא ונושא כליו יפגעו בהם, שכן מנהגו של עולם ששנים או שלשה אבירי לב ניסו הרבה מן המפחדים, ואם יאמרו דומו עד הגענו אליכם יראה מדבריהם שאינם מתפחדים ובכיוצא בזה לא היה ראוי ליונתן בן שאול שימסור עצמו לסכנה, וכל כיוצא בזה מנהגו של עולם הוא.

היתר ג': סומך על נבואה קטנה מן השמים, ובאיזה אופנים שייד היתר זה

והר"ן שם המשיך עוד בזה וכתב: ואי קשיא לך והא ר' יוחנן בדיק בינוקא, ונראה שהוא תולה מעשיו דהא בעי למיזל לאקבול אפיה דשמואל וכי א"ל ושמואל מת נמנע ולא הלך, י"ל שענינו של תינוק אינו מצדדי הנחש אלא כגון נבואה קטנה היא כדאמרין בפ"ק דב"ב (יב,ב) ניתנה נבואה לתינוקות.

ובזה מובן פי' רש"י בהא דאיאתא (מגילה לב,א) דמשתמשין בבת קול, ופירוש רש"י אם בלבו להתחיל דבר, ושמע קול או הין או לאו הולך אחריו, ואין כאן משום ניווש. והיינו משום דלולא הדין דמשתמשים בבת קול, היה בזה ניווש כיון שסומך לגמרי על הבת קול, ועל זה מבואר בגמ' דמשתמשים בבת קול, דכיון דהוי כעין נבואה מן השמים אין בזה משום ניווש ומותר.

והנה כבר כתבתי למעלה פירוש הרד"ק (שמואל א יד,י) שהסביר החילוק בין ניווש לסימן, דניווש הוא מה שקבעו בעלי הדיעות הרעות להיות לחוק, וזה אסרה תורה כיון שהוא מדרכי האמוריים, שאין להם אמונה וחושבים שהדבר עצמו הוא עושה הרעה והטובה, אבל מי שרוצה לעשות משהו, ועושה לעצמו סימן או אות לדעת את זהו חפץ ה' או לא, אין בזה איסור כלל וכלל, ותיירץ בזה הא דיונתן בן שאול, ורב ושמואל ורב יוחנן, שעשו כדי לראות הדרך אשר יורה להם ה' את הדרך שיבחרו בה, ובה אין איסור.

וקצת כעין דבריו כן כתב בספורני על התורה בהא דאליעזר עבד אברהם שכתב: התפלל שיהיה כך, לא שסמך על הנחש, וכן היה ביהונתן בן שאול, ומה שאמרו כל נחש וכו' הכוונה שיאמר הנחש כדבריהם, אבל יאמר זה שלא בדרך תפילה אלא דרך נחש, שאם יקרה כן יעשה כך וכך. והיוצא מדבריו שכל שעושה כן דרך תפילה, דהיינו שמתפלל לה' שיראה לו מה עליו לעשות על פי הסימן, אין בזה איסור של ניווש.

וכבר כתבתי דמדברי התוס' ושאר הראשונים שהקשו על אליעזר ויונתן מבואר דלא סברו כן, דא"כ לא קשה מידי, שהרי באליעזר כתוב בקרא להדיא שעשה כן לדעת ההצליח ה' דרכו אם לא, ואם כן אין כאן נחוש כלל, אלא ודאי לא שייך לעשות סימן ותפילה ולחכות לדעת מה שיראה לו ה', אלא בענין של שאלת תינוק, דנתנה נבואה לתינוקות וכמו שכתב הר"ן להדיא, דההיתר הוא רק אצל רבי יוחנן ששאל לתינוקות, אבל לרב ושמואל לא היה ההיתר הזה.

ההיתר בגורל הגר"א

ומטעם זה מותר לעשות גורל הגר"א, דהיינו לפתוח בתורה ולראות פסוק העולה ראשונה,

כמבואר בברכי יוסף (אות ו) בשם הערך לחם, דהוי כמבקש ליטול עצה מן התורה, וזה מותר, והביא כן בשם הר"ר אליהו הכהן בעל השבט מוסר שכתב: קבלתי מרבותי כשהיו רוצים לעשות איזה דבר והיו מסופקים וכו' נוטלים חומש או כ"ד, והיו פותחים אותו ורואים בראש הדף מה פסוק היה מוצא וכו', (ושמא מה שקוראים לזה גורל הגר"א היינו על פי הר"ר אליהו הכהן בעל השבט מוסר זצ"ל, ויש לעיין עוד בזה).

ועי' בחסד לאלפים לבעל הפלא יועץ שהביא דברי הברכי יוסף, וכתב על זה: דמכל מקום בלי צורך לעשות גורל למען דעת עתידות לא אריך למעבד הכי והולך בתוך ילך בטח, וכתב ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. ויל"ע דמשמע מדבריו דעיקר מה שהשיג הוא לענין לידע עתידות, וזה באמת לכו"ע אסור משום תמים תהיה עם ה"א. וכל הנידון הוא כדי שידע איך להחליט מה לעשות.

ומצינו שהרבה צדיקים סמכו על זה, עי' שפתי צדיקים פר' בהר בשם הבעש"ט הק' שהזכיר ענין זה, ובנוצר חסד אבות פ"ה כתב שכעין זה הי' נוהג הבעל שם טוב הק' בעצמו שהי' פותח ספר הזוהר הק' או גמרא וכיו"ב ולומד, ואח"כ משיב לשואלו, גם הבני יששכר (סיון מאמר ה אות יא) הביא ענין זה, ועי' בפרי הכרם (גליון כ) שכן הי' נוהג הרבי מבאבוב זצ"ל שהי' פותח חומש, ועל פי זה החליט מה לענות, וכן הביא בס' אור גנוז (ח"ב עמ' קכו) שהיה עושה החפץ חיים זצ"ל.

ואמרת אספרה כמו, דבר נפלא שאירע בעסקי בסוגיא זו, שלפני שנתברר לי ענין זה נסתפקתי אמאי אין איסור של לא תנחשו בגורל הגר"א, ונכנס תלמוד חכם אחד לביהמדר"ר ושפכתי לפניו את צערי, ואמר לי בדרך צחות, אם ברצונך להבין, תעשה גורל הגר"א, ותמצא ההסבר בראש הדף, ותיכף לשיחה פתיחה, לקח חומש ופתח את החומש, ובראש הדף היה כתוב שתי תיבות: את ה' [סיום הפסוק דלא תנסו את ה'], ושמחתי כמוצא שלל רב, דהנה התירוץ עומד בגלוי על מקומה, דהטעם להיתר הוא מפני שמתיעץ בזה עם ה', ועל כן אין בזה שום חשש.]

היתר ד': דברים שעושים לסימן טוב

והנה מצינו בכמה מקומות בגמ' שיש לעשות דברים לסימן טוב, כדוגמת הגמ' בחולין שם: תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן אמר ר' אלעזר והוא דאיתחזק תלתא זימני דכתיב יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו. ופירוש רש"י אע"פ שאין נחש, שאסור לנחש ולסמוך על הנחש, יש סימן, סימנא בעלמא הוי מיהא דאי מצלח בסחורה ראשונה אחר שבנה בית או שנולד התינוק או שנשא אשה סימן הוא שהולך ומצליח ואי לא אל ירגיל לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח. ודין זה נפסק בשו"ע.

וביאור ההיתר לפי מה שנתבאר למעלה, היינו משום דאינו סומך לגמרי על הדבר, רק חושש לדבר, ועל כן אינו מרגיל את עצמו שוב יתר מדי, שחושש שלא יצליח, אבל אינו קובע איזה ספק אם הן או לאו על פי סימן זה. וזה מדויק מאוד בדברי רש"י שם. שו"מ בשלטי גבורים סנהדרין שהביא דברי רש"י ונתקשה בטעם ההיתר בסימנים אלו, וביאר בב' דרכים, א' דרך לעשות סימן בתחילה אסור, אבל סימן שמאליו אירע שהצליח אין חשש, אך בפ"ב כתב כמו שכתבנו דכל שאינו עושה החלטה ברורה על פי הסימן אין אסור.

וכ"כ הרמב"ם שם בהלכה ה': מי שאמר דירה זו שבניתי סימן טוב היתה עלי, אשה זו

שנשאתי ובהמה זו שקניתי מבורכת היתה מעת שקניתי עשרתי, וכן השואל לתינוק אי זה פסוק אתה לומד, אם אמר לו פסוק מן הברכות ישמח ויאמר זה סימן טוב, כל אלו וכיוצא בהן מותר הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות, אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר. ומאי דאיתא בגמ' והוא דאתחזק תלתא זימנא, צריך לומר דהגמ' מסיק לענין הסימן עצמו, שאם לא הי' ג' פעמים אין בזה שום סימן, ולא לענין איסור והיתר.

והראב"ד השיג על דבריו לפי שיטתו דלעיל, דכל הניחושים מותר לעשות, ועל כן כתב: א"א אף זאת שאמרו בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן לא אמרו לענין איסור והיתר אלא לענין סמיכה אם ראוי לסמוך על סימניהם ואמרו שראוי לסמוך אחר שהוחזקו שלש פעמים.

והנה בשו"ע לא כתב דבעינן ג' פעמים, ומזה מוכח לכאורה דנקט כהרמב"ם דלענין איסור והיתר קאמר, ועל כן אין שום נקפ"מ במה דבעינן ג' פעמים, שהשו"ע לא בא בכאן להגיד איזה סימן הוא סימן ואיזה סימן אינו סימן, אלא הדין האסור והמותר, דאם סובר כהראב"ד דלאו לענין איסור והיתר קאמר אלא להגיד איזה סימן הוי סימן ואיזה סימן לא הוי סימן, הוי ליה לכתוב דבעינן ג' פעמים.

אולם בשו"ע קעט סעי' ב' איתא דנוהגין שאין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה ואין מתחילים בב' ובד' מפני הכוכבים העולים אז. וצריך לברר מאי טעמא לא נחשב הדבר כמנחש ומעונן, כיון שעושה סימנים להתחיל רק ביום טוב, והרי בזה סומך על הדבר לגמרי, דהיינו שיש לו ספק מתי להתחיל, ומחליט שלא להתחיל בב' ובד' מפני הכוכבים, ואם כן סומך על זה לגמרי.

וכן קשה בעוד כמה מקומות, דוגמא במה שמצינו בקידושין (נט, א) דאין אדם מוכר קרקע הראשונה דלא מסמנא מילתא, ופי' הרש"ש דההיתר הוא משום דעושה לסימן טוב ולא לניחוש, ולכאור' הרי שם מחליט שלא למכרה מפני הסימן, ובמה זה קרוי סימן ולא ניחוש. וכן תי' הרש"ש במס' ב"מ (כו, ב) בקושיית התוס' אדהוא דכיס וארנקי לא מושלי אינשי משום דלא מסמני, והיינו דהוי סימן ולא ניחוש, ולכאור' גם בזה, הרי סו"ס עושה החלטה על פי הסימן, ובמה אין זה נחשב לניחוש.

וכמו כן מה שמצינו בגמ' דוריות (יב, א) ועוד: אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל למיכל בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי, וכן שם בהמשך: כי גרסיתו גרסו על נהרא דמיא דכי היכי דמשכן מיא משכן שמעתתיכו, וכדומה, וגם שם מחליט לאכול מאכלים אלו בשביל הסימן הטוב, ולמה אין בזה משום ניחוש.

וצריך לומר דגם שם אין זה נחשב שמחליט איזה ספק על פי הנהגה שאירע, דהניחוש היינו שמסופק האם אלך או לא אלך, ומחליט לתלות ההחלטה באיזה מעשה, כגון פתי נפל מפי וכדומה, וזהו ממש כאליעזר עבד אברהם וכיונתן, שהיה ספק מה לעשות, ותלו הדבר באיזה מאורע אם הנערה תאמר גם לגמליך אשקה וכדומה. אבל בדוגמאות אלו אין לו שום ספק שמחליט על פי מעשה והנהגה, רק שאינו מוכר הקרקע מפני שידע שאין זה סימן טוב, וכן אינו משאיל את הכיס מפני שאינו סימן טוב, או שאוכל פירות אלו משום סימן טוב, ולומד במקום פלוני משום סימן טוב, אבל בכל אלו לא הכריע את הספק על פי מעשה והנהגה שראה, ועל כן אין זה נחשב לניחוש.

ועי' רמב"ן (סי' רפב) שהביא בטעם ההיתר להתחיל ביום טוב, משום דהוי כעין שמושחין את המלכים על המעיין משום סימן טוב, ומושכין יין בצנורות לפני חתן וכלה וכדו' וכן הביא דוגמאות אלו הגר"א בהגהותיו בשו"ע, והוסיף הדוגמא של יהא רגיל למיכל בריש שתא מאכלים הטובים לסימן טוב.

וביאור ההיתר כשעושה על דרך זה, עי' במאירי (הוריות יב,ב) שכתב: הרבה דברים הותרו לפעמים שהם דומים לנחש ולא מדרך נחש חלילה אלא דרך סימן לעורר בו לבבו להנהגה טובה, והוא שאמרו ליתן על שולחנו בליל ראש השנה וכו', וכדי שלא להיכשל בהם לעשות דרך נחש תקנו לומר עליהם דברים המעוררים לתשובה וכו', וידוע שכל זה אינו אלא הערה, שאין הדבר תלוי באמירה לבד, רק בתשובה ומעשים טובים, אבל הדברים הנעשים דרך נחש חלילה אין פקפוק באיסורם.

היתר ה' - ניהוש לטובה

עדיין נשאר לנו ליישב מימרא אחרת במס' הוריות שם: אמר רבי אמי האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתיה אי לא ניתלי שרגא בעשרה יומי דבין ראש השנה ליום הכפורים בביתא דלא נשיב זיקא, אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה, ומאן דבעי למיעבד בעיסקא ובעי למידע אי מצלח אי לא מצלח לירבי תרנגולא אי שמין ושפר מצלח, האי מאן דבעי למיפק [לאורחא] ובעי למידע אי חזר ואתי לביתא אי לא ניקום בביתא דחברא אי חזי בבואה דבבואה לידע דהדר ואתי לביתא, ולאו מלתא היא דלמא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה.

ומבואר בגמ' דמצד הדין מותר, וצ"ע הרי שם הוי ממש ניהוש, דבפשטות מיירי שרוצה לדעת אם יצא לדרך או לא, או אם יצליח בנכסיו, ועל כן מגדל תרנגולת, או מסתכל בצל וכדומה, ואמאי הותר.

ומפני זה ביאר המהרש"א, על פי מה שדקדק במה שמעיקרא אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא 'אי לא', ובעשיה לא קאמר רק חלוקה הראשונה דהיינו אי משך נהוריה נידע דמסיק שתא ולא קאמר חלוקה השניה דאי לא משיך נהוריה לא מסיק שתא, וכן בשאר המימרות.

ותי' בזה"ל: דלכאורה בכל זה יש בו משום לא תנחשו ומאיזה טעם יהא מותר בכל אלו טפי מפתני נפלה מפי מקלי נפלה מידי צבי כו' כדאמרין פרק ד' מיתות..., ידוע כי הטוב הוא בא ממנו ית' ב"ה אבל הרע אינו יורד מן השמים אבל עונו של אדם הוא מסלק מדת טובו ית' ב"ה מעצמו כמ"ש כי עונותיכם הבדילו ביני לביניכם ולזה הטוב הבא ממנו ית' ב"ה בהחלט כמ"ש לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה וכו' אבל הרע אינו בא בהחלט כי אפשר שישתנה כמ"ש ברבי חנינא שלא היה יכול המכשף להזיקו משום דנפיש זכותיה שנאמר אין עוד מלבדו, ולזה הנותן לעצמו סימן בדבר מה לטובה אין זה ניהוש אלא סימן טוב שיבא לו ממנו ית' ב"ה, אבל הנותן לעצמו סימן בדבר מה בהפך זה ולרע לו הרי זה ניהוש, שתולה שיבא הדבר בהחלט ואינו כן, דברחמי שמיא אפשר שישתנה, וכל הני דנקט בהך ברייתא דפ"ד מיתות דהוי ניהוש כגון פתי נפלה מפי וכו' הן ניהוש לרעה לו, ולזה אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא וכו', לא בעי למימר אי לא מסיק שתא, אלא דה"ק אי לא דהיינו דא"נ לא משיך נהוריה לא ידע אי מסיק שתא אי לא, וכאילו לא עשה כלום, דלא יסמוך בניהוש לרעה, ולזה בעשייה לא קאמר אלא דאי משיך נהוריה מסיק שתא, וזה שנותן סימן לטובה

דשרי שהוא דבר הבא ממנו יתברך בהחלט, אבל לא קאמר אי לא משיך נהוריה לא מסיק שתא דזה הוה ניחוש, דא"נ לא משיך נהוריה אפשר דמסיק שתא, דלרעה לא באה ממנו יתברך ב"ה ואפשר שישתנה בשום זכות.

והמהרש"א ביאר בזה גם ההיתר בהא דיהא רגיל למיכל בריש שתא קרא וכו'. דכל הני סימנין לטובה הן, אי כפרש"י הכא ובפרק קמא דכריתות דגדלי מהר ואיכא דמתקי שהוא לסימן שיצמח ויגדל מזלו ושנה טובה ומתוקה, ואי כפי' המרדכי בשם רבינו האי רוביא ירבו זכויותינו וכו', אבל לרעה אין בהם שום הוראה דלרעה הוי אסור משום ניחוש. והיינו שהמהרש"א לא סבירא ליה הביאור הנ"ל דכיון שאינו עושה ההחלטה על פי איזה מקרה, אין בזה משום ניחוש, וסובר דכל ההיתר הוא רק משום דהוי לטוב ולא לרע.

אולם בקרן אורה שם כתב על דבריו: ולא משמע כן בחולין פרק גיד הנשה (צ"ה ע"ב) גבי הא דאמר רב מברא אתי לאפאי יומא טבא לנו, וקאמר התם אלא משום דנחיש, והאמר רב כל ניחוש שאינו כאליעזר כו' אינו ניחוש, ולדברי המהרש"א ז"ל תיפוק ליה דמותר לעשות סימן לטובה, והא דאליעזר נמי אמאי הוי ניחוש הא עשה סימן לטובה, כמ"ש והיה הנערה כו', ועוד מ"ש דגבי לא תעוננו אסור ליתן עונה אפילו לטובה כדאיתא התם בפרק ד' מיתות, ולענין ניחוש אינו אסור אלא לרעה. ונראה דלעשות לו סימן לדבר מותר ואינו בכלל ניחוש, ושורש של דבר זה הוא ממשחת מלכים על המעיין, דילפינן מינה דסימנא מלתא היא, וכה"ג נמי סימן הנר והתרנגולת הוא דבר שאין בו ניחוש אלא סימן בעלמא מעין הדבר, כי הדלקת הנר הוא סימן מעין חיות האדם על האדמה כמ"ש ונר אלהים טרם יכבה כו', וכן גידול התרנגולת הוא סימן להצלחת העסק, ומ"מ דברי המהרש"א ז"ל נכונים דלרע ח"ו אין לחוש לשום סימן, וכמו שאמרנו ז"ל על ליקוי המאורות מאותות השמים אל תחתו. ע"כ.

ועב"פ לענין הלכה צ"ע אם יש לסמוך על המהרש"א דמותר לעשות ניחוש לדבר טוב, דהרי הקרן אורה הרבה להקשות על זה מכל הני מימרות חז"ל, ונראה יותר דלמעשה אין למדין מן האגדה להקל בענין זה דיש בה חשש איסור דאורייתא.

עוד תירוצים ליישב הגמ' דאי בעי למידע אי מיצלה על פי ההיתרים דלעיל

ודרך אגב, אעיר, דלפי דברי המהרש"א בהמשך דבריו יש בזה תירוץ נוסף, שכתב: והענין מבואר דבעשרה ימים אלו נגזר על האדם מי יחיה ומי ימות מי יעשר ומי יעני מי ינוח ומי ינוע ומי ישקט וכו' ולזה כי הנר הוא נשמת אדם ואם יראה דמשיך נהוריה יהיה לו לסימן טוב שיחיה ומסיק שתא וכן אי שמין תרנגולא יהיה לו לסימן טוב דמצלח בעסקיו ויתעשר וכן אי חזי בבואה דבבואה וכו' כי האל יתברך ב"ה הוא נותן מלאכיו לשמרו בכל דרכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והן הן צלו של אדם וז"ש כלב סר צלם מעליהם וה' אתנו אמר כי כל אומה יש לה שר בשמים שהוא מגינם וצלם וכבר סר הקב"ה אותם מעליהם דאין הקב"ה מפיל אומה עד שהוא מפיל שר שלהם ואל תאמרו כי גם אנו אין לנו שר כי אין מזל לישראל הנה וה' אתנו כמ"ש בצל שדי יתלונן דעולם ומלואו שלו לצוות את מלאכיו לשמרנו וכו'. ע"כ. ולפי זה הרי זה ניחוש המוסבר, וכבר כתבנו בשם הר"ן דבזה לא שייך האיסור כלל.

ולענ"ד נראה ליישב מימרא זו בפשיטות, דכאשר נדייק בגמ' נראה דאין הכוונה שרוצה לדעת האם יסע לדרך או לא, או האם יתחיל בעיסקא או לא, דלשון הגמ' הוא: מאן דבעי

למיעבד בעיסקא ובעי למידע אי מצלח אי לא מצלח וכו', ואם הכוונה שמתספק אם לעשות עיסקא, הול"ל מאן דבעי למידע אי יעבד עיסקא או לא, אלא ודאי כוונת הגמ' שהוא הולך לעשות עיסקא ממילא, רק שרוצה לדעת אם יצליח או לא, והיינו האם ישקיע בזה כל כוחו ומרצו או לא.

וכן בהמשך האי מאן דבעי למיפק [לאורחא] ובעי למידע אי חזר ואתי לביתא אי לא, ולא כתב האי מאן דבעי למידע אי יפיק לאורחא או לא, דמיירי שהוא מוכרח לנסוע ממילא רק שרוצה לדעת אם יחזור או לא. וראיה לכל זה, שהרי הגמ' מסיק על זה: ולא מלתא היא דלמא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה, ואם הכוונה שרוצה לדעת אם יסע או לא, הרי כשיראה הסימן שלא יסע, לא יסע, ולמה יהא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה, אלא ודאי מיירי שממילא יסע לדרכו, וע"כ חיישינן שכשיראה שלא יחזור לביתו יהא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה.

ומטעם זה שוב ליכא חשש משום לא תנחשו, שהרי נתבאר דכל שאינו מחליט איזה החלטה על פי איזה הנהגה וכדומה, לא שייך האיסור של תנחשו.

היתר ו' - כשאנו אומר בפירוש

והנה בגמ' שבת (דף סז) מצינו הרבה דוגמאות לאיסור מפני שעושה כדרכי האמורי, ובפשטות היינו הלאו של ובחוקותיהם לא תלכו, שפירושו שלא ללכת בדרכי האמורי, והגמרא מנתה כמה ענינים שנהגו בהם הגויים בלא טעם, ועל כן אסור לעשותו משום דרכי האמורי, ובתוך הדברים איתא בגמ': שחטו תרנגולת זו שקראה גברית יש בו משום דרכי האמורי, ופירוש רש"י שקראה התרנגולת כתרנגול. ובבית יוסף כאן הביא דברי שו"ת מהרי"ל סי' קיא שנשאל על מה שנהגו העולם לשחוט תרנגולת שקראה כתרנגול, והשיב שכן כתב רבי יהודה החסיד בצוואתו, וכתב ששאל לרבו למה לא חששו לדברי הגמ' כאן, ותירוף לו רבו, דכיון שאינו אומר הטעם שמצוה לשחטו, רק שאומר שחטו סתם, אין בזה איסור.

א. ומטעם זה הוסיף הרמ"א בציור זה שאם אינו אומר הטעם למה מצוותה לשחוט התרנגול אף שחושב כן בלבו מותר, וכתב שכן הוא המנהג. וכתב הט"ז דלכאורה היה נראה דהיתר זה שייך גם לענין שאר הדברים הנ"ל, שכל שאינו אומר בפירוש הטעם אין חשש, וכן באמת דעת הרי"א (סנהדרין פ"ז ה"ד אות יב), הובא בשלטי הגבורים (ע"ז כז, א אות ג).

אולם הט"ז מכריע דהיתר זה הוא דוקא בכגון זו שיש שינוי מטבע העולם, והיינו שיש באמת דבר תמוה, אבל במה שמחליט החלטות על פי מאורעות, שאין בזה שינוי מטבע העולם, אין היתר כשאנו אומר הטעם, דאפילו ההחלטה עצמה אסורה. ועי' בפתחי תשובה שהביא דעת החולקים, אולם הביא שמדברי התוס' במס' ב"מ (כו, ב ד"ה כיס) גבי כיס וארנקי לא מושלי אנשי, והקשו התוס' דהוי נחוש, הרי דאף בלא דיבור אסור, וכדעת הט"ז.

ולא הבנתי הדמיון ב' ענינים אלו, דהרי לענין לאו דלא תנחשו למה יהא מותר כשעושה כן במחשבה, הרי סו"ס נמצא מנחש, ולענין לאו דבחוקותיהם לא תלכו, שפיר יש לומר דכיון דאצל הגויים אומרים כן להדיא, והוא חושב ואינו אומר כן להדיא, אין בזה משום חוקת הגוי, דהרי אינו עושה כצורת הגויים. ובאמת כבר קשה על הרמב"ם שכלל איסור אמירת שחטו תרנגולת שקראה כתרנגול בלאו דלא תנחשו, והרי הגמ' מנתה אותה בלאו דובחוקותיהם לא תלכו.

וע"כ צריך לומר דהרמב"ם הבין, דמאי דמבואר בגמ' בכל הני דיש בהם משום דרכי האמורי, אין הכוונה רק ללא דובקותיהם לא תלכו, אלא גם ללא דלא תנחשו, והיינו משום דשורש האיסור של ניחוש, הוא משום שהגויים היו עושים כן, ולולא זה לא היה איסור של לא תנחשו. וע"ע להלן.

שחיטת תרנגולת שקראה בתרנגול

ב. והש"ך כתב דעכשיו המנהג שאומרים כן בפירוש, והיינו דנקט כהגירסא בגמ' המתיר ציור זה. והטעם דבאמת שונה ציור זה ממה שכתב הרמב"ם לענין מנחש, י"ל דהדוגמאות של הרמב"ם אסורים משום לא תנחשו מפני שסומך על זה לגמרי, וכמו שיבואר להלן, אבל באופן שאומר לשחוט התרנגול הרי אינו סומך לעשות איזה מעשה על פי איזה הנהגה מהנהגת העולם, ועל כן לא שייך בזה איסור לא תנחשו, ועל כן אינו אסור משום לא תנחשו.

ג. ובב"ח כתב להכריע כגירסת הגמ' לאיסור, וגם חלק על החילוק של המהרי"ל, דממנ"פ אם גרסי' בגמ' להיתר, הרי מותר בכל אופן, ואם גרסי' בגמ' דאסור הרי זה אסור בכל אופן, ומסיק דכל בעל נפש יחמיר לעצמו ולא יעשה כמנהג העולם לזלזל באיסור לאו. עכ"ל.

ולמעשה בדוגמא זו, הבן איש חי (שנה ב' פ' מסעי) נקט כהש"ך, וכתב: המקל לשחוט בסתם יש לו על מה לסמוך, והבוטח בה' חסד יסובבנו. בקיצור שו"ע (קסו ס"ה) נקט כהרמ"א והט"ז. וכמה אחרונים החמירו כהב"ח להחמיר אף בסתם, כיון דנוגע לאיסור דאורייתא, כ"כ השדה חמד בשם האחרונים.

והנה לענין שאר אופני ניחוש, אף שמצאנו בתורת חיים (ב"מ כז, ב) שרצה לתרץ על פי זה קושיית התוספות שם בא דכיס וארנקי לא מושלי אינשי, דאינו אסור אלא אם כן מפרש ואמר שאינו משאילו שלא ימכור מזלו אבל אמר סתמא איני משאילך מותר, מכל מקום לא נזכר לסמוך על זה להקל, מכל הני ראשונים ואחרונים דלעיל שלא סמכו על זה, וע"כ דאין להיתר שייך אלא בדוגמא זו, וכמו שאבאר בסמוך, ולא לענין שאר ניחוש.

יישוב צוואת רבי יהודה החסיד לדעת הגורסים לאיסור

א. הנה לדעת המתירים הגורסים בגמ' הנ"ל אין בו משום דרכי האמורי, מובן הא דרבי יהודה החסיד הקפיד על כך לשחטה, אמנם לפי הגירסא דידן האוסרת לשחטה, צריך ליישב הא דרבי יהודה החסיד התירה, וכבר הבאנו דהרמ"א והט"ז תירצו זה דיש חילוק בין כשאומר הטעם לבין כשאינו אומר הטעם.

ב. וע"ע במילי דחסידותא להגה"ק מבוטשאטש זצ"ל דאף אם גרסי' בגמ' יש בו משום דרכי האמורי, כוונת הגמ' הוא רק שלא יקפיד על כך, אבל אם באמת מקפיד על כך או במקום שמקפידים על כך וכדומה, בזה שפיר מותר לשחוט התרנגולת ובוזה קאי רבי יהודה החסיד. פירושו, דהאיסור של דרכי האמורי הוא רק כשעושה כן בשביל שכן דרכי האמורי, אבל אם עושה כן מפני הוא מיוחד, הרי אינו עושה משום שכן הוא דרכי האמורי אלא בשבילו להפג פחדו.

ג. ועד"ז כתב בשו"ת בן פורת (ח"ב סי' יא) דכיון שעושה כן רק משום צוואת רבי יהודה החסיד, אין בה משום דרכי האמורי, וכתב דכיון שראה רבי יהודה החסיד שהיו נוהגים לעשות

כן וחשש שיש בכך משום דרכי האמורי, לכן ציוה שיעשו כן, והי' יודע שמעכשוי יעשו כן בגלל הצוואה ולא משום דרכי האמורי, עיי"ש.

ד. והמילי דחסידותא שם תירץ עוד, דכיון דהאיסור הוא רק משום דהוי דרכי האמורי, על כן אין האיסור אלא בדבר שהאמוריים נוהגים כן, וכיון שבזמן רבי יהודה החסיד שוב לא נהגו כן הגויים, על כן שוב לא הי' האיסור בזמנו, וכיון שרבי יהודה החסיד תיקן כן, אף אם יחזור מנהג האמוריים שוב לא יהא האיסור שהרי עושה כן בשביל צוואת רבי יהודה החסיד, עיי"ש. ובדרכי תשובה הביא את דבריו, וכתב דהדבר תלוי במחלוקת אם דבר שנאסר משום דרכי האמורי נפסק להיות כן דרכם אם חוזר והותר או לא, עיי"ש.

ה. ובס' מקור חסד כתב עוד, דהשוחט לשם ניחוש אסור, אבל השוחטה ומשים לבו לתשובה כש"כ רבי יהודה החסיד מותר, ועי' להלן דכן מבואר במאירי בענין הסימנים שעושים בליל ראש השנה וכדומה, והיינו דכל שמקפיד על הדבר כדי להתעורר על ידי זה לתשובה אין בזה הלאו של דרכי האמורי.

האם שייך ללאו דלא תנחשו או ללאו דחוקות הגוי

אמנם מכל התירוצים האלו מבואר שהחשש בשחיטת התרנגול הוא רק משום דרכי האמורי וכמבואר בגמ' שם, והא דאין בה משום לא תנחשו מצד עצמו אף בלא שהגויים עושים כן, שהרי עצם הדבר שעושה ניחוש לעצמו ג"כ אסור, צריך לומר דכיון דאינו סומך על זה לעשות איזה מעשה על פיו, שוב אין בזה משום לא תנחשו מצד עצמו, רק משום חוקות הגוי, וכמו שכתב בחת"ס חולין עז, ב בהא דאין קוברין אותו בפרשת דרכים, ופירש"י דהוה ניחוש ועובר משום לא תעשה כמעשיהם, על זה תמה החת"ס למה פי' רש"י שעובר משום לא תעשה כמעשיהם, ולא על לאו דלא תנחשו, ותי' דמשום דקיי"ל כל ניחוש שאינו סומך עליו כאליעזר עבד אברהם וכיהונתן בן שאול אינו ניחוש, והכא נהי דהאמורים סומכים על הבליהם, מ"מ ישראל אינו עושה אותו אלא על דרך 'אם לא יועיל לא יזיק' ואינו סומך עליו, ולא עבר על לא תנחשו אך משום לא תעשו כמעשיהם, כנלע"ד. ע"כ.

ולפי"ז א"ש בהא דהגמ' אסרתה רק משום חוקות הגוי, דשמא גם בזה אין סומכים על זה, לעשות מעשה על פי איזה הנהגה, רק מפני ששמעו שקראה כתרנגול, שוחטים אותה, וגם בזה עושים כן על דרך אם לא יועיל לא יזיק, ובזה אין בו משום לא תנחשו מצד עצמו, רק משום חוקות הגוי. ומה שהרמב"ם הביא להדיא דוגמא זה בלאו דלא תנחשו, וכתב כיצד הוא הנחש, כגון האומר שחוט תרנגול שקרא כעורב, ותרנגולת זו שקראה כתרנגול, צ"ל דכוונתו דכיון שהגויים עושים כן, שוב יש בה משום לא תנחשו, דנחש כזו שאינו סומך עליו לגמרי, אין בו משום לאו דלא תנחשו מצד עצמו, רק באופן שהוא דרכי האמורי, יש משום דלא תנחשו, דהיינו שלא לנחש כדרך שהגויים עושים. וצ"ע קצת לשון הרמב"ם.

לשאול בגורל או להחליט על פי סימנים שונים

נחזור לענין השאלה, אם מותר לשאול בגורל או בשאר סימנים שונים, לפי מה שנתבאר לעיל, בשאדם אינו יכול להחליט החלטה, ומחליט לעשות גורל, ומה שיעלה הגורל זה מה שיעשה, לכאן הרי זה גם כן כניחוש דאליעזר עבד אברהם, דמה לי כשמחליט שאם יפול הפת מפיו יעשה כך וכך, ומה לי כשאומר אם יעלה הגורל כך וכך אעשה כך וכך. ובשלמא במה

שמצינו גורלות לענין חלוקת השותפים וכדומה, זה בודאי אין בה משום ניוחש, דכיון דלא שייך להחליט בלא גורל, שהרי יש כאן ב' בעלי דינים, אם כן הדרך הכי מסתבר הוא בגורל, אבל בספק שיש לו לאדם בינו לבין עצמו, הרי עליו להחליט, ובשתולה הדבר בגורל, הרי זה כעין ניוחש.

ובשו"ע סי' קעט סעי' א איתא אין שואלין בכלדיים 'ובגורלות', ועי' בבית יוסף דהמקור הוא מפסוק תמים תהיה עם ה' אלקיך, אמנם זה לא שייך לענינו, דהפסוק תמים תהיה קאי על החקירה אחר עתידות וכמו שפי' רש"י, וע"כ כוונת המחבר שם הוא לענין גורלות לענין להחליט על עתידות מה יהיה, וזה באמת אסור משום התהלך עמו בתמימות, אבל כשאינו יכול להחליט ועל כן עושה גורל, אין בזה עשה דתמים תהיה, אלא חשש לאו שלא לא תנחשו.

ועי' בשו"ת האלף לך שלמה (סי' סב) שכתב לבאר איך אנו נוהגין להטיל גורל בקדיש וכדומה, הא אין שואלין בגורלות. וכתב דהאיסור הוא רק על מה ששואלין בגורלות על להבא מה יהי' כגון אם יחי' החולה או ימצא האבדה וכו"ג על ענינים דלהבא אין לשאול דכתיב תמים תהי' עם ה' אלקיך, אבל להפיס בין ב' ענינים לידע אם שייך לזה או לזה זה ודאי מותר ואין שייך בזה לומר תמים תהי' שהרי בבהמ"ק היו מפייסין מי שוחט וכו', וכן שנינו במשנה ופוסקים אין מטילין וכו', ביו"ט מכלל דבחול שרי להטיל גורל, וכן בקרא מפורש אך בגורל תחלק הארץ ואין מצוה הקב"ה לעשות דבר שלא כהוגן, ובע"כ דבכה"ג ליכא איסור גורל כלל, לכך להטיל על קדשים או כדומה לזה אין בזה מיחוש ופקוק כלל. עכ"ל.

והנה אף שבריש דבריו משמע דהאיסור של גורלות הוא רק לענין דברים שרוצה לדעת עתידות וכדומה, ומשמע קצת דאם רוצה להחליט דבר על פי גורל אין איסור, אמנם באמת בסיפא דדבריו מוכח שהכוונה הי' רק לחלק בין גורל של חלוקה לשאר גורלות, דגורל של חלוקה בממונות או בשאר ענינים כגון חלוקת תפקידים וכדומה, בזה ליכא איסור כלל, וזה הי' נהוג במקדש, וכמו שציינ', אבל בגורלות של החלטות, הרי זה ממש כמי ששואל על עתידות אם יצליח או לא, וזה אסור מן התורה משום לא תנחשו.

ולפי המבואר לעיל, החשש הוא כשנתמלאו ארבעת פרטים א' שסומך לגמרי על הגורל והמאורע, ולא רק לצירוף ולסניף וכדומה, ב' כשאינו עושה חלטה על פי הסבר, אבל כל שהחלטה מוסבר, כגון אם ירד גשמים לא אלך וכדומה אין איסור, ג' כשאינו סומך על נבואה קטנה וכדומה, אבל פסוק לי פסוקך וכדומה דהוי' כעין נבואה מותר, וע"כ מותר לעשות גורל הגר"א, וכנ"ל, ד' שעושה החלטה על פי הגורל והמאורע, אבל כשמחליט איזה החלטה, כגון לאכול סימנים בליל ראש השנה מפני שיהיה סימן טוב אין חשש.

לקבוע מאורע בזמן שנראה לו זמן מסוגל

אמנם לענין לקבוע מאורעות על פי זמן מסויים, אם שייך בזה חשש לא תענונו, הנה ברמב"ם (ע"ז פ"א ה"ח) כתב: איזהו מעונן, אלו נותני עתים שאומרים באצטגנינות יום פלוני טוב יום פלוני רע יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה פלונית שנה פלונית או חדש פלוני רע לדבר פלוני וכו', וכל העושה מפני האצטגנינות וכיון מלאכתו או הליכתו באותו העת שקבעו הוברי שמים הרי זה לוקה. ומקורו במס' סנהדרין סז רבי עקיבא אומר מעונן זה המחשב עתים ושעות.

והנה הרמב"ם הבין שהגמ' מיירי רק לענין אמירת האצטגנונים, ולכאן' זהו לשיטתו שסובר

בפיהמ"ש ע"ז פ"ד שכל דבריהם אין בהם ממש, והתורה הזהירה עליהם בדרך שהזהירה על השקר, אולם הב"י הביא דברי הנימוק"י במס' סנהדרין דאצטגנונית יש בהם חכמה, והלאו בגמ' מיירי רק לענין דברי שטות בעלמא, רק דמ"מ גם לדברי אצטגנונית אל ישם מחשבתו וכו' ולזה אסרו חכמים לשאול לחכמי המשפט את אשר יקרהו וכו' ולמדוהו מפסוק תמים תהיה עם ה"א.

והנה מכל זה משמע דהאיסור הוא רק כששומע לענינים שקריים ועושה כן, ורש"י עה"ת (ויקרא יט,כו) לא כתב ששואל באצטגנונים וכדומה, רק: **שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת.**

באיזה אופן מותר לקבוע לזמן מסויים וטוב

אמנם ע"כ צריך לומר דגם רש"י לא כיון אלא באופן שקובע ענינים שקריים לכך, כי מצינו דוגמאות עד אין ספור בחז"ל שיש לקבוע פעולותיו ועניניו לעשותם בזמן מסוגל, ונעתיק בזה דברי היעב"ץ במגדל עוז (בית מידות עליית דרך ארץ), שאחר שהעתיק בפירוש המעונן כעין דברי רש"י, כתב במוסגר: נאום הסריס, נראה שאין הדברים אמורים אלא בתולה בעונה בחונה ע"פ גזרת הכוכבים במשפטי בעלי הקסם, משא"כ התולה בחירתו ביום מימים לעשות בו מלאכתו ע"פ התורה והנביאים והתלמוד, שנראה מהם שיום פלוני יפה ונבחר להיות אירע בו נס, ויום פלוני רע לא יצלח למלאכה למה שקרה בו מאורע רע, כענין שצינו טיבם וטובם בעיר הקדושה, לפי מה שמצאנו ראינו בספרי קודש שהעירונו עליהם, באלה פשוט בעיני שראוי ונכון הדבר לבחור יבחר לו יום הנזכר לטובה, וימנע מהפכו, כענין שאמרו אין מתחילין בב' וד', ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה, ומי שיש לו זכות אבות יקוז בב' וד', ובתלתא לא דקאי מאדים בזווי, ואמרו חז"ל האי מאי דאית ליה דינא בהדי עכו"ם לשתמיט מניה באב דריע מזליה, ולמצי ליה נפשיה באדר דשפיר מזליה, וכיוצא בה. וכן שנו חכמים אמר ר' יוחנן מגלגלין חובה ליום חייב, וזכות ליום זכאי, וכאשר הראינו ג"כ בכמה מקומות מעיר האלהית, ואמרו יום עצרת ברור זרעו חטין, ואותו חסיד שישן בבה"ק ושמע מהרוחות שמספרות זה עם זה למד מהן לזרוע בעונה הראויה ועשה והצלח.

ולפי זה ההיתר של קביעות מאורעות על פי זמנים מסוגלים, הוא מפני שהסוגלה של הזמן ידוע, ואינו דבר שבדו החושים וכדומה, וכ"כ הר"ן במס' סנהדרין (שם): דבר שידע שיהיה רע לפי חכמת המשפט אפשר להשמר ממנו, ולזה נוהגין ההמון שאין מתחילין בב' וד', כי מזל הלבנה קל בימים ההם, ואין ההתחלה מצלחת בימים ההם, וגם מה שנשמרים בני אדם מלישא אשה בלבנה חסרה, אינה משום חשוב עתים ושעות, אלא שסימן יפה להם לישא אשה בזמן תוספת הלבנה ולא בזמן חסרונה, כענין שאמרו חז"ל (ברכות נ' ב') ממשיכין את היין בצנורות שהוא תוספת ברכה, ולדבריו ז"ל כל דבר של נחש שאינו דבר חכמה, אסור לו לעשות ולמנוע ממנו אפילו בשב ואל תעשה. ע"כ.

והרמב"ן בתשובה (סי' רפב) הקשה בהא דאין מתחילים בב' וד' ואין נושאים נשים וכו' למה לא יהא אסור מצד המנחש, שהרי קובע מעשיו על פי ימים, והרי זה כקובע מעשיו על פי הנהגות שונות, ועל זה תירץ כנ"ל דלא שייך מנחש בעושה לסימן טוב, וכבר נתבאר לעיל ביאור ההיתר, אבל לא הקשה מצד המעונן, ועל כרחך דמעונן היינו על פי ענינים שקריים,

וע"כ לענין התחלה בד' וה' וכדו' שהם ענינים אמיתיים הידועים, או הכתובים בתורה, לא שייך איסור זה כלל.

והעולה מכל הנ"ל לענין שאלתינו:

לקבוע החלטות ודהיינו שעל פי זה מחליט אם לעשות או שלא לעשות כך וכך על פי מאורעות שונות, ולכאורה גם על פי גורל שעושה לעצמו, אם קובע את ההחלטה לפי זה, הרי זה אסור משום לא תנחשו.

לקבוע מאורעות לימים מסוגלים ודהיינו מאורע שעומד לעשות כגון נישואין, קניית בית, פתיחת עסק חדש וכדו', ורוצה לדעת לאיזה יום לקבעו, אם היום מסוגל על פי דרכי החכמה או על פי התורה"ק וכדומה, ולא נתבדה מן הלב מותר, ואין בזה משום לא תעוננו.

אין עומדין להתפלל אלא מתוך התבוננות שהראש ירד ונשפל מאוד

וזה שאמרו רבותינו ז"ל אין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש (ברכות ל:), היינו בהתבוננו בירידה גדולה זו שהראש נשפל מאד למטה שכיבת לעפרא, וזהו כובד ראש. ומזה יבא לידי הכנעה ושפלות גדולה, והיינו פירוש כובד ראש כפשוטו. ועל ידי זה יבא לבחינת ויצעקו אל ה' בצר להם, להתעורר בתשובה מרעוּת דליבא לשוב אל ה' ממש, וזהו בחינת ואהבת בכל לבבך שבקריאת שמע. ועל ידי כל זה יוכל לבקש אחר כך באמת לאמתו בשמונה עשרה ברוך אתה ה', שיהיה גילוי אור אין סוף ברוך הוא שלמעלה מהשתלשלות, למטה. (ליקוטי תורה במדבר עא, ג)